

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació
Direcció General del Patrimoni Cultural
Servei de Suport Tècnic i Inventari
Biblioteca del Patrimoni Cultural

5243

Ciutadella de Roses - Baluard de Sant Jaume

Anna Maria Puig Griessenberger

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

Jaciment: **LA CIUTADELLA**
Municipi: **ROSES**
Comarca: **ALT EMPORDÀ**
Direcció: Anna Ma. Puig Griessenberger
Tècnic: Mireia Teixidor Murià

MEMÒRIA D'EXCAVACIÓ

**SEGUIMENT ARQUEOLÒGIC DE LES OBRES DE
RESTAURACIÓ DEL BALUARD DE SANT JAUME DE LA
CIUTADELLA DE ROSES**

Dates de la intervenció: FEBRER, 2005
Presentació de la Memòria: MAIG, 2005

Direcció tècnica:

~~Anna Ma Puig Griessenberger~~

La intervenció de seguiment arqueològic al baluard de Sant Jaume, iniciada el mes de febrer d'enguany, s'ha de considerar dins la continuació o segona fase dels treballs de restauració i consolidació de la seva estructura, la primera fase dels quals fou inaugurada el mes de maig de l'any 1996¹, segons projecte de l'arquitecte Ramon Castells. Des d'aleshores restava per acabar el condicionament dels talussos de terra immediats al baluard, així com l'entrada des del Pati d'Armes a les casamates dels flancs. Enguany, també segons projecte de l'arquitecte Castells, les obres es porten a terme per part de l'empresa Business Building & Technology S.L. de Sabadell, i a càrrec de l'Ajuntament de Roses. La direcció del seguiment arqueològic dels moviments de terres ha estat realitzada per qui signa aquesta memòria, amb la col·laboració de l'arqueòloga Mireia Teixidor.

El baluard de sant Jaume és el que es troba a més a l'extrem de llevant de la Ciutadella, entre el desaparegut baluard de Santa Maria, al sud, i el de Sant Andreu, al nord. És el baluard que s'aixeca just a continuació del tram de muralla que fou enderrocat l'any 1961, arran de la voladura que havia d'iniciar el procés d'urbanització de la plaça de Roses, el qual es va aturar poc temps després. Un cop finalitzada la restauració abans esmentada, avui dia resulta un clar exemple per a conèixer quina era l'estructura interna dels baluards, el seu sistema constructiu i, en definitiva, el funcionament d'aquestes defenses de la fortificació.

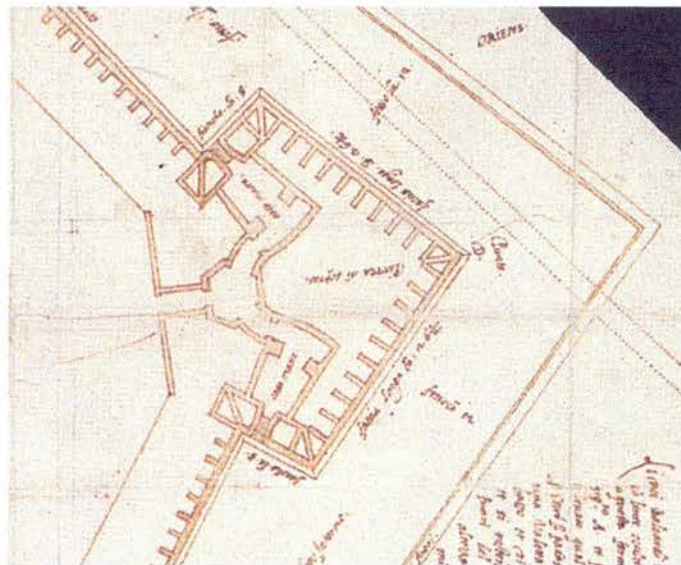

Fig. 1: Estructura interna del baluard de Sant Jaume segons el projecte de J.B. Calvi

¹ En aquesta primera fase no es va portar a terme cap seguiment arqueològic dels moviments de terres paral·lels al desenrunament i recuperació de les estructures internes del baluard, de manera que no ens consta cap dada al respecte de les troballes realitzades.

La intenció de l'arquitecte autor del projecte ha estat, des de l'inici dels treballs, la de recuperar l'estructura original del baluard, aquella que fou concebuda a mitjan segle XVI per l'enginyer J.B. Calvi (vegeu fig. 1). Amb aquest objectiu, en la primera fase dels treballs es va procedir a retirar els afegitons posteriors, a rebaixar els murs i a desenrunar les casamantes i obrir les respectives troneres, que havien estat amortitzades a la fi del segle XVII, en base a la redefinició del sistema defensiu de l'enginyer francès Louis de Lapara des Fieux (PUIG 2003). Precisament aquest mateix criteri ha guiat la continuació dels treballs de restauració de Castells en aquesta segona fase.

El seguiment arqueològic ha consistit, en primer terme, en la retirada de la capa vegetal de terres de la part superior del baluard, per damunt del coronament de les casamates, fins a localitzar els murs perimetrals d'aquestes, ja que, per damunt seu, s'havia de fonamentar l'obra nova. Per a realitzar el rebaix i poder accedir a la part elevada del baluard, ha estat necessària la construcció d'una rampa (vegeu fig. 2), atès que el moviment de terres s'havia de fer amb màquina excavadora. En total, el rebaix ha estat d'uns 2,10 m en el punt més alt i la terra extreta formava part d'un mateix nivell vegetal, molt solt (vegeu fig. 3).

Fig. 2: Rampa d'accés per al rebaix de terres de la part superior del baluard

Fig. 3: Rebaix de terres per damunt del coronament de les casamates

Fig. 4: Detall de l'estratigrafia del talús de la muralla, amb successives aportacions de capes de morfologia diversa

A continuació, després de l'esmentat rebaix, s'ha procedit a retirar part del talussos originals de la muralla a l'espai més immediat a les casamates, així com aquelles terres acumulades després del procés de restauració de l'any 1996. La intenció era alliberar la porta d'entrada de les casamates per, a continuació, veure si quedaven restes de l'estructura d'accés a aquestes des del Pati d'Armes, tal com apareix dibuixada en el projecte de Calvi de l'any 1552 (vegeu fig. 1). El buidat del terraplé, en concret del que hi ha a l'extrem nord, ha posat de manifest que aquest està format per la superposició de diverses capes de terra, morfològicament ben diferenciades, i força estèrils (vegeu fig. 4). L'estrat superficial està format per un nivell de terres vegetals, molt soltes, de 1, 20 m de potència; per sota apareix un segon nivell constituït per terra sorrenca amb una quantitat important de graves grans i pedres de platja, d'una potència de 0,80 m; i finalment, trobem un darrer estrat de runes, de 0,40 m de potència, amb abundants restes de calç i material de construcció.

Fig. 5: Porta d'entrada, emmarcada amb carreus, corresponent a la casamata del flanc nord del baluard. A banda i banda de la porta s'aprecien algunes pedres de la lligada que havia de servir per a unir amb l'obra dels túnels d'accés que no s'arribaren a construir

Un cop retirades aquestes terres es fa evident la manca restes relatives a l'estructura d'accés a les casamates projectada per Calvi. És més, hi ha suficients indicis que fan pensar que aquesta no s'hagués mai arribat a construir. Al respecte, considerem que és determinant que just a tocar la porta d'entrada de les casamates es vegin encara intactes les pedres que haurien servit com a lligada entre aquestes i el túnel d'accés

esmentat (vegeu fig. 5). Això ens indica que, si bé la intenció era de construir-lo, no es va arribar a terme; s'havia deixat a punt per a continuar l'obra, però no acabaria d'executar-se. De fet, en cap dels baluards en què s'ha intervingut fins ara, tant al de Sant Andreu com al de Santa Maria, no s'han trobat tampoc traces que aquestes obres s'haguessin realitzat (PUIG 2033; PUIG 2004). La raó d'aquest fet rau en que la resolució i la finalització de la protecció dels flancs amb les casamates fou un tema que quedà pendent en l'obra de Calvi. Ens consta que diversos enginyers al llarg de la segona meitat del segle XVI i primera meitat del XVII aportaren diverses solucions al respecte, que tampoc acabaren d'executar-se (PUIG 2003). Finalment, la solució va arribar de la mà del projecte de l'enginyer Agostin de Alberti, de l'any 1643, tal com el veiem en un plànol que es conserva a l'Arxiu General de Simancas (vegeu fig. 6). En el dibuix podem observar clarament com s'ha prescindit dels accessos des del Pati Armes i les casamates apareixen com unes estructures independents, amb entrada des del talús.

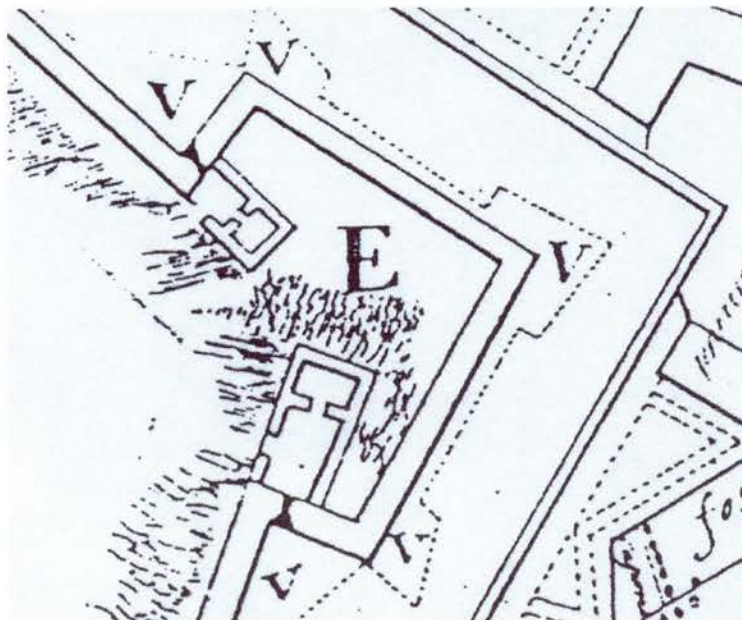

Fig. 6: Detall del baluard de Sant Jaume en un plànol de l'any 1643, en el qual es veu clarament com el túnel d'accés a les casamates des del Pati d'Armes no s'ha construït

Finalment, per acabar de comprovar aquest extrem, s'ha fet una cala al davant de la porta d'entrada de la casamata del flanc nord, d'una superfície de 3,30 m de llarg per 2,50 m d'amplada, per 1 m de fondària, la qual no ha fet altre cosa que confirmar la hipòtesi plantejada. El mateix s'ha determinat en fer el rebaix total d'aquest espai davant de les casamates (vegeu fig. 5 i 7), per tal de fonamentar-hi l'obra posterior

projectada per Castells, en les qual no s'ha trobat cap indicati de l'estructura d'accés de Calvi. En la cala, l'estratigrafia resultant ha estat un únic nivell de runes, format per material de construcció divers, amb abundància de calç. Hem de destacar en aquesta excavació la troballa d'un bala de pedra de 0,38 m de diàmetre, al voltant de la qual han aparegut restes de fusta cremada i cendres.

Fig. 7: Rebaix de la part frontal de la casamata del flanc sud, en el qual es fa evident la manca de cap estructura corresponent al túnel d'accés projectat per Calvi

En darrer terme s'ha fet un petit sondeig a l'espai interior d'una de les casamates, en concret la del flanc nord, per tal de comprovar si hi havia restes d'algun paviment original de l'àmbit, la cota del qual se suposava que era la que s'havia deixat durant les obres del 1996, atesa la presència d'unes lloses a tocar els brancals de les portes d'entrada. La necessitat de rebaixar el sòl de les casamates uns 0,30 m, per tal de disposar la caixa de la nova pavimentació, feia aconsellable la recerca d'aquest paviment que, en cas d'haver aparegut, s'hagués conservat. La cala ha demostrat el que ja se suposava, que o bé el sòl era la mateixa terra compactada, o bé que, en el cas d'haver-se'n disposat algun de sòlid, ja fos en llosa de pedra o rajol, s'hauria pogut arrancar en amortitzar aquestes estructures defensives a la fi del segle XVII. Ens inclinem per la primera de les hipòtesis, atès que en cap dels baluards en els que s'ha intervingut fins ara han aparegut restes de pavimentació (PUIG 2003; PUIG 2004).

En conclusió, el seguiment arqueològic al baluard de Sant Jaume ha posat de manifest un important aspecte en l'evolució del sistema defensiu d'aquestes estructures, ja confirmat en anteriors treballs a la fortificació: l'obra original projectada per l'enginyer J.B. Calvi a mitjan segle XVII no es va acabar d'executar en la seva totalitat, de fet, només va existir sobre paper.

BIBLIOGRAFIA

Ramon CASTELLS, Bernat CATLLAR, Josep RIERA (1994): *Ciutats de Girona, Catàleg de plànols de les Ciutats de Girona des del segle XVII al XX*, Girona, COAC, Diputació de Girona.

Anna Ma PUIG (2003): *Memòria d'Excavació. Control arqueològic del desenrunament del baluard de Sant Andreu* (novembre 2003), Servei d'Arqueologia, memòria inèdita.

Anna Ma PUIG (2004): *Memòria d'Excavació. Seguiment arqueològic de les obres de condicionament de l'espai destinat a mòduls per oficines* (juliol 2004), Servei d'Arqueologia, memòria inèdita.

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Serveis Territorials de Girona

Carrer dels Ciutadans, 18
17004 GIRONA
Telèfon 972 22 54 55
Fax 972 22 54 06
e-mail: stgirona.cultura@gencat.net

Sra. Gemma Hernández Herrero

Cap de l'Àrea de Coneixement i Recerca
Direcció General del Patrimoni Cultural
Departament de Cultura

C/ Portaferrissa, 1
08002 Barcelona

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
ST de Girona

Núm. 0392S

2485

Data 24 OCT 2005

Hora

13h 54'

Registre de sortida

Benvolguda Gemma,

Et trameto, adjunt, memòries referents a diverses intervencions a Roses (Alt Empordà).

Girona, ~~24~~ d'octubre de 2005

Montserrat Mataró i Pladelasala
Arqueòloga territorial de Girona

MEMORIA	MUNICIPI	COMARCA	ANY	DIRECTOR
Seguiment arqueològic al solar situat al NE de la Ciutadella	Roses	Alt Empordà	2004	Anna Maria Puig
Seguiment de les obres de restauració del Baluard de Sant Jaume de la Ciutadella	Roses	Alt Empordà	2005	Anna Maria Puig
Seguiment arqueològic de l'obertura dels forats per la plantada d'oliveres al pati d'armes	Roses	Alt Empordà	2005	Anna Maria Puig
Seguiment arqueològic del desenrunament de la muralla de llevant de la Ciutadella	Roses	Alt Empordà	2005	Anna Maria Puig
Control arqueològic del desenrunament del baluard de Sant Andreu	Roses	Alt Empordà	2003	Anna Maria Puig
Seguiment de la CN 260, entrada a Roses	Roses	Alt Empordà	2003	Anna Maria Puig